

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องทัศนคติของผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรและนักการศึกษาด้านศิลปศึกษาเกี่ยวกับแนวโน้มของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2541-2550) เป็นการวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิจัยแบบเดลฟาย (Delphi Technique) โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวโน้มของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า ในด้านลักษณะและความสำคัญของหลักสูตร จุดประสงค์ของหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตร รูปแบบการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล กลุ่มตัวอย่างประชากร ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรและนักการศึกษาด้านศิลปศึกษา จำนวน 18 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 3 รอบ แบบสอบถาม รอบที่ 1 เป็นแบบสอบถามปลายเปิด จำนวน 8 ข้อ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์แบบสอบถาม รอบที่ 1 ไปสร้างเป็นแบบสอบถาม รอบที่ 2 จำนวน 62 ข้อ ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) และนำข้อมูลจากแบบสอบถามในรอบที่ 2 มาคำนวณค่ามัธยฐาน ฐานนิยม ความแตกต่างระหว่างมัธยฐานกับฐานนิยม และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ จากนั้นสร้างแบบสอบถาม รอบที่ 3 ซึ่งใช้ข้อความเดิม แต่กำหนดตำแหน่งของมัธยฐานพิสัยระหว่างควอไทล์ และตำแหน่งคำตอบที่ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนตอบในรอบที่ 2 นำกลับไปให้ผู้เชี่ยวชาญตอบอีกครั้ง โดยพิจารณาเปรียบเทียบคำตอบของตนเองและของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญว่าจะยืนยันความคิดเห็นเดิมหรือจะขอเปลี่ยนแปลง แล้วนำคำตอบที่ได้จากแบบสอบถาม รอบที่ 3 มาคำนวณหาค่ามัธยฐาน ฐานนิยม ความแตกต่างระหว่างมัธยฐานกับฐานนิยม และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ เพื่อศึกษาความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในแต่ละข้อความของผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาสรุปผล เป็นแนวโน้มของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2541-2550)

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยแนวโน้มของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2541-2550) มีดังนี้

1. ลักษณะและความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2541-2550) จะเป็นหลักสูตรที่มีความหลากหลายของเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอนที่

สนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชน เป็นหลักสูตรที่พัฒนาผู้เรียนให้สามารถสร้างความรู้ โดยมีกระบวนการทำงานและแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง สามารถร่วมมือและแข่งขันกับสังคมโลกได้ และพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะด้านจริยธรรม คุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของสังคมไทย เป็นหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่น/โรงเรียนจัดและเพิ่มเติมเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผล รวมทั้งกิจกรรมประกอบอื่น ๆ โดยเน้นความสำเร็จของผู้เรียนตามเป้าหมาย ผลการเรียนรู้และมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร นอกจากนั้น หลักสูตรศิลปศึกษา ยังเป็นหลักสูตรที่แยกออกมาเป็นรายวิชาเฉพาะทัศนศิลป์ ดนตรีและนาฏศิลป์ และเป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะผสมผสานเพื่อพัฒนาสภาพเศรษฐกิจ สังคมของท้องถิ่นและประเทศ

2. จุดประสงค์ของหลักสูตร

หลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2541-2550) มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในพื้นฐานที่สำคัญทางศิลปะ ส่งเสริมจินตนาการความคิดสร้างสรรค์และความสามารถในการปฏิบัติงานศิลปะ ตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์ วิจัยงานศิลปะอย่างมีขั้นตอนและเหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน และให้มีศิลปะนิสัยที่ดี มีสุนทรียภาพ รักความสวยงาม ความสะอาดเรียบร้อย ความประณีตละเอียดอ่อนและมีความรับผิดชอบ

นอกจากนั้น หลักสูตรศิลปศึกษา ยังมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาการสังเกต การรับรู้และการสื่อความหมายเรื่องราวความรู้สึกด้วยงานศิลปะ ให้มีความสามารถในการเลือกและนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการสร้างงานศิลปะ มีความสามารถในการเชื่อมโยงความรู้ทางศิลปะกับสหวิทยาการ รักในการเรียนรู้ รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ ให้มีความสามารถในการจัดการ มีทักษะกระบวนการและนำความรู้ไปแก้ปัญหาในการทำงานศิลปะและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน สามารถใช้ศิลปะพัฒนาจิตใจ บุคลิกภาพและรสนิยมของแต่ละบุคคล ตลอดจนก่อให้เกิดความชื่นชม และเห็นคุณค่าของศิลปะภูมิปัญญาไทยที่มีความสัมพันธ์ต่อชีวิต สังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และการพัฒนา

3. โครงสร้างของหลักสูตร

โครงสร้างของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2541-2550) จะเป็นหลักสูตรที่จัดเนื้อหาสาระส่วนหนึ่งเหมือนกัน สำหรับผู้เรียนทุกคน และจะมีเนื้อหาสาระอีกส่วนหนึ่ง ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียน เพื่อสำรวจความถนัดและความสนใจ และเป็นหลักสูตรที่กำหนดจุดประสงค์ เนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนรู้ไว้อย่างชัดเจน มีความสอดคล้องและต่อเนื่องกับหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนปลาย สามารถถ่ายโอนผลการเรียนได้ระหว่างการศึกษาระบบ นอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งเป็นโครงสร้างหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่น/โรงเรียนเป็นผู้กำหนดและจัดทำขึ้นเอง เพื่อให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่นมากขึ้น นอกจากนั้นโครงสร้างหลักสูตร ยังเป็นระบบหน่วยกิตที่กำหนดชั่วโมงเรียนของแต่ละรายวิชา

4. รูปแบบการเรียนการสอน

รูปแบบการเรียนการสอนของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2541-2550) ยังคงเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ และเน้นทักษะกระบวนการ คือ การมีขั้นตอนต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้แสดงออกหรือปฏิบัติกิจกรรมศิลปะแขนงต่าง ๆ การจัดการเรียนการสอน จะมีการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดจินตนาการ วิเคราะห์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลมากขึ้น การจัดการเรียนการสอน จะมีการใช้วิธีการสอนที่หลากหลายและเป็นวิธีการสอนแบบผสมผสาน โดยนำวิธีการสอนแบบต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าและฝึกปฏิบัติจริงมากขึ้น สามารถสื่อสารความรู้สึกและความคิดทางศิลปะที่เป็นนามธรรมให้ออกมาเป็นรูปธรรมมากขึ้น ส่งเสริมความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของผู้เรียน และการจัดการเรียนการสอน จะจัดให้ผู้เรียนได้มีโอกาสพบเห็นงานศิลปะต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น และจะเน้นบรรยากาศในการเรียนรู้ที่สนุกสนาน เพลิดเพลิน นอกจากนั้น การจัดการเรียนการสอน จะเน้นการใช้กระบวนการแก้ปัญหาอย่างมีระบบ ด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเผชิญกับปัญหาในสถานการณ์จริงและฝึกปฏิบัติกระบวนการแก้ปัญหาพร้อมกัน และจัดให้มีการเชื่อมโยงเนื้อหาสาระและวิธีการเรียนรู้แบบสหวิทยาการ โดยให้มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับชีวิตจริงให้มากขึ้น รวมทั้งสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมให้กับผู้เรียน โดยเฉพาะเรื่องความรับผิดชอบ ความมีระเบียบ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการตรงต่อเวลา ตลอดจนส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักเลือกใช้และนำเทคโนโลยีสารสนเทศใช้ในงานศิลปะ

5. สื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2541-2550) พบว่า สื่อการเรียนการสอนประเภทต่าง ๆ จะมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนมากขึ้น คู่มือครู จะเป็นสื่อการเรียนการสอนที่สำคัญ ซึ่งช่วยชี้แนวทางการสอนให้กับครู สำหรับหนังสือเรียนและแบบฝึกหัด ยังคงเป็นสื่อการเรียนการสอนที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอน แต่จะอยู่ในลักษณะของหนังสืออ้างอิงสำหรับผู้เรียนและครู เลือกนำมาใช้ศึกษาค้นคว้าได้ตามความสนใจ โปรแกรมสำเร็จรูป เช่น วีดิทัศน์ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอนจะเป็นสื่อการเรียนการสอนที่มีบทบาทมากขึ้นในการเรียนการสอนศิลปศึกษา สื่อการเรียนการสอน จะเน้นการใช้สื่อของจริงในท้องถิ่นที่ส่งเสริมการเรียนรู้ทางศิลปะ รวมทั้งสื่อบุคคลที่มีความรู้ความสามารถด้านศิลปะแขนงต่าง ๆ และเน้นการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ในท้องถิ่น นอกจากนั้น สื่อการเรียนการสอนประเภทต่าง ๆ จะเปิดโอกาสให้ท้องถิ่น/โรงเรียนเป็นผู้กำหนดและจัดทำขึ้น เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับท้องถิ่นและผู้เรียนมากขึ้น และจะเน้นการใช้สื่อเทคโนโลยีที่หลากหลาย

6. การวัดผลและประเมินผล

การวัดผลและประเมินผลของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2541-2550) มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อวัดความสามารถในการเรียนรู้ของนักเรียน เพื่อวัดความสามารถในการนำความรู้ศิลปะไปใช้หรือประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อวัดความรู้ความเข้าใจพื้นฐานทางศิลปะ รวมทั้งวัดเจตคติและเห็นคุณค่าของศิลปะ การวัดผลและประเมินผล จะใช้วิธีการวัดผลที่หลากหลาย เช่น การสังเกต พฤติกรรม การทดสอบ การตรวจผลงาน การสะสมแฟ้มผลงาน รวมทั้งครอบคลุมการวัดพฤติกรรมทุก ๆ ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย การวัดผลและประเมินผล จะให้ความสำคัญกับกระบวนการคิด กระบวนการทำงานและกระบวนการแก้ปัญหา มากกว่าผลงานหรือผลผลิตทางศิลปะ การวัดผลและประเมินผลจะเป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่างครูกับนักเรียน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ประเมินตนเอง และให้ผู้เรียนได้มีการประเมินกันเอง ตลอดจนให้ผู้เรียนได้ทราบผลการวัดและประเมินว่า ผู้เรียนแต่ละคน มีจุดดีและจุดบกพร่องในเรื่องใดบ้าง เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาตนเองและยอมรับในศักยภาพของตนจะมีการประเมินพฤติกรรมของผู้เรียนจากการฝึกและทำกิจกรรมศิลปะทั้งในและนอกห้องเรียน ซึ่งเน้นการปฏิบัติจริง โดยจัดทำเป็นแฟ้มสะสมผลงาน (Port Folio) และจะมีการวัดผลอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ มีการวัดผลทุกระยะทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียนและหลังเรียน รวมทั้งมีการวัดผลทั้งเป็นรายบุคคลและวัดผลเป็นกลุ่มในการวัดผลและประเมินผลจะใช้เครื่องมือที่หลากหลาย และจะใช้แบบประเมินพฤติกรรมแบบสังเกต แบบสอบถามและการตรวจผลงาน มากกว่าการใช้แบบทดสอบวัดความรู้ความจำเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินเพื่อตัดสินผลการเรียนได้-ตก ควรใช้แบบอิงเกณฑ์ และเป็นเกณฑ์ที่ยืดหยุ่นได้ โดยครูผู้สอนสามารถปรับให้เหมาะสมกับระดับสติปัญญาและความสามารถของผู้เรียน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย ทำให้ทราบแนวโน้มของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2541-2550) ซึ่งอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ด้านลักษณะและความสำคัญของหลักสูตร จากผลการวิจัย พบว่า หลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า จะเป็นหลักสูตรที่มีความหลากหลายของเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอนที่สนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชน และเป็นหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่น/โรงเรียน มีส่วนร่วมในการจัดทำและเพิ่มเติมเนื้อหาสาระกระบวนการเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผล รวมทั้งกิจกรรมประกอบอื่น ๆ มากขึ้น และเป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น ซึ่งผลการวิจัยนี้ สอดคล้องกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นของกรมวิชาการ (2540) ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของการ

พัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นไว้ว่า การจัดการศึกษาที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างแท้จริงนั้น ต้องเป็นการจัดการศึกษาที่สอดคล้อง เกื้อกูลต่อชีวิตจริง สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมของแต่ละท้องถิ่น กระทรวงศึกษาธิการจึงเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรลักษณะต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพของแต่ละท้องถิ่น และได้กล่าวถึงแนวปฏิบัติในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ไว้ว่า ให้ท้องถิ่นปรับรายละเอียดเนื้อหาของรายวิชาให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น ส่งเสริมให้ท้องถิ่นจัดทำรายวิชาที่สนองความต้องการของท้องถิ่น และ อารุง จันทวานิช (2539) ได้กล่าวถึงการพัฒนาการศึกษาในอนาคตว่า จะเป็นการพัฒนาการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ จึงจำเป็นต้องพัฒนาคนให้มีลักษณะมองกว้าง คิดไกล ใฝ่ดี ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรในอนาคต จะต้องเป็นหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่นหลากหลาย มีเนื้อหาสาระ ทั้งความรู้ที่เป็นความรู้สมัยใหม่ เนื้อหาสาระพื้นฐานจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิต สอดคล้องกับความต้องการของบุคคล ชุมชนและสังคมไทยในอนาคต

นอกจากนั้น ผู้เชี่ยวชาญยังมีความเห็นว่าหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในทศวรรษหน้า จะเป็นหลักสูตรที่แยกออกมาเป็นรายวิชาทัศนศิลป์ ดนตรีและนาฏศิลป์ ซึ่งลักษณะของหลักสูตรดังกล่าว จะแตกต่างไปจากหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ที่เป็นหลักสูตรแบบบูรณาการ จัดให้มีความสัมพันธ์กันระหว่างทัศนศิลป์ ดนตรีและนาฏศิลป์ โดยรวมเนื้อหาทั้ง 3 ไว้ในรายวิชาเดียวกัน คือ ศิลปะกับชีวิต ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของสังคม ทองมี (2534) พบว่าหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ที่มีลักษณะแบบบูรณาการนำเอาวิชาทัศนศิลป์ ดนตรีและนาฏศิลป์รวมไว้เป็นรายวิชาเดียวกัน ไม่เหมาะสมเพราะธรรมชาติของแต่ละวิชาดังกล่าว มีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก และได้เสนอแนะว่า ควรแยกวิชาทัศนศิลป์ ดนตรีและนาฏศิลป์ออกจากกัน และจัดการสอนเป็นรายวิชาเดี่ยว และสอดคล้องกับผลการวิจัยของกรมวิชาการ (2537) ที่พบว่า รายวิชาศิลปะกับชีวิต มีปัญหาค่อนข้างมาก เพราะหลักสูตรกำหนดให้เรียนเนื้อหาสาระทั้งศิลปศึกษา ดนตรีและนาฏศิลป์ ในรายวิชาเดียวกัน ทำให้มีความยุ่งยากในการจัดการเรียนการสอน

2. ด้านจุดประสงค์ของหลักสูตร จากผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในพื้นฐานทางศิลปะ ส่งเสริมจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์และความสามารถในการปฏิบัติงานศิลปะตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียน สามารถแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์ วิจัยงานศิลปะอย่างมีขั้นตอนและเหมาะสมกับบุคลิกภาวะของผู้เรียน และให้มีศิลปะนิสัยที่ดี มีสุนทรียภาพจากผลการวิจัยดังกล่าว จะเห็นว่า จุดประสงค์ของหลักสูตรศิลปศึกษาในทศวรรษหน้า จะไม่มีความแตกต่างไปจากหลักสูตรศิลปศึกษา (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) มากนัก แสดงว่าผู้เชี่ยวชาญ มีความเห็นว่า จุดประสงค์ของหลักสูตรศิลปศึกษา (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) มีความเหมาะสมดีอยู่แล้ว

นอกจากนั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า จุดประสงค์ของหลักสูตรศิลปศึกษาในทศวรรษหน้า ยังมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะในเรื่องการสังเกต การรับรู้และการสื่อความหมาย ความสามารถในการเลือกและนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการสร้างงานศิลปะ รักในการเรียนรู้ รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ จะเห็นว่าคุณลักษณะต่าง ๆ เป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนในยุคโลกาภิวัตน์ ที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม อันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ซึ่งผลการวิจัยนี้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของกรมวิชาการ (2536) พบว่า เป้าหมายของการจัดการศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2533-2543) ยังคงมุ่งให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทุกด้านทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม โดยมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ที่ทันสมัย ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอ และคิดเป็น คือ รู้จักใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ ได้แก่ การรู้จักคิด คิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ และคิดจินตนาการ และอำรุง จันทวานิช (2539) ได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรในอนาคต มุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนรู้จักเลือก คิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ คาดการณ์ตัดสินใจถูกต้อง ใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีความคิดสร้างสรรค์ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีคุณธรรมพื้นฐานและมีสุนทรียภาพ รวมทั้งมีจิตสำนึกในความเป็นไทยที่ดี

3. ด้านโครงสร้างของหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างของหลักสูตรศิลปศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า จะเป็นหลักสูตรที่จัดเนื้อหาสาระส่วนหนึ่งเหมือนกัน สำหรับผู้เรียนทุกคน และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกเรียน เพื่อสำรวจความถนัดและความสนใจ อีกส่วนหนึ่ง และโครงสร้างหลักสูตร ส่วนที่เป็นรายวิชาเลือก จะเปิดโอกาสให้ท้องถิ่น/โรงเรียน เป็นผู้กำหนดและจัดทำขึ้นเอง เพื่อให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่นมากขึ้น จากผลการวิจัยดังกล่าว จะเห็นว่าโครงสร้างของหลักสูตรศิลปศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า จะมีโครงสร้างหลักสูตรที่ไม่แตกต่างไปจากหลักสูตร ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533 ซึ่งเป็นโครงสร้างหลักสูตรที่มีลักษณะกว้างและมีความยืดหยุ่น กล่าวคือ โครงสร้างหลักสูตรจะกำหนดรายวิชาที่เป็นวิชาบังคับแก่น สำหรับผู้เรียนทุกคนต้องเรียน และกำหนดรายวิชาบังคับเลือก รวมทั้งรายวิชาเลือกเสรี เพื่อให้ผู้เรียนได้เลือกเรียน ตามความถนัดและความสนใจ และผลการวิจัยนี้ มีความสอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่องหลักสูตรและการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ของกรมวิชาการ (2540) ที่เสนอแนะเกี่ยวกับโครงสร้างของหลักสูตรมัธยมศึกษาในอนาคตว่า จะต้องกว้างและยืดหยุ่น ประกอบด้วย วิชาหลัก เป็นรายวิชาที่เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้สำหรับนักเรียนทุกคนต้องเรียน และวิชาเลือก เป็นรายวิชาเลือกที่ส่งเสริมความรู้ทักษะตามความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น ซึ่งจะเปิดโอกาสให้ผู้ใช้หลักสูตรจัดทำขึ้นเองตามความเหมาะสมของผู้เรียนและท้องถิ่น

4. ด้านรูปแบบการเรียนการสอน จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเรียนการสอนของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า ยังคงเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ เน้นทักษะกระบวนการ และใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย จากผลการวิจัยดัง

กล่าว จะเห็นว่ารูปแบบการเรียนการสอนของหลักสูตรศิลปศึกษาในทศวรรษหน้าไม่ได้แตกต่างไปจากหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) แสดงว่าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่ารูปแบบการจัดการเรียนการสอนดังกล่าว มีความเหมาะสมดีแล้ว ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดในการปฏิรูปหลักสูตรและการเรียนการสอนของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539) ที่กล่าวไว้ว่า กระบวนการเรียนการสอน เป็นกระบวนการที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาขีดความสามารถของตนได้เต็มตามศักยภาพ บรรลุตามจุดประสงค์ของหลักสูตร จึงได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานการปฏิรูปการเรียนการสอนไว้ว่า ให้พัฒนารูปแบบการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้มีรูปแบบการเรียนการสอนที่หลากหลาย และผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่องการศึกษาความเป็นไปได้ของแนวโน้มการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษาของไทยในทศวรรษหน้า 1990 ของกรมวิชาการ (2536) ที่พบว่าแนวโน้มการจัดการเรียนการสอนจะยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และสุลักษณ์ ศรีบุรี (2535:7-8) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนว่า ครูจะเปลี่ยนบทบาทไปเป็นการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยครูจะเป็นผู้สอนประสบการณ์ให้นักเรียน ไม่ได้สอนเนื้อหา จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ใช้ทักษะกระบวนการในการเรียนรู้เนื้อหาวิชาและวางแผนปฏิบัติงานศิลปะด้วยตนเอง ซึ่งประสบการณ์การเรียนที่ครูจัดให้นี้จะเชื่อมโยงสอดคล้องกับความจำเป็นในชีวิต ทำให้นักเรียนเป็นผู้คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับแนวคิดของศาสตราจารย์ นพ.ประเวศ วะสี (2538) กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้ที่พัฒนาบุคคลให้ฉลาดเป็นคนดี มีความสุข นั้น ไม่เน้นการท่องจำความรู้สำเร็จรูป เพราะในปัจจุบันทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว รวมทั้งความรู้ ความรู้สำเร็จรูปจะใช้งานไม่ได้นาน เพราะมีความรู้ใหม่เกิดขึ้นแทน มนุษย์จึงต้องเรียนรู้อย่างพลวัต (Dynamic) โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ให้สามารถเรียนรู้เป็น (Learning how to learn) โดยมีแนวการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นทักษะกระบวนการ ใช้ยุทธศาสตร์หรือวิธีสอนที่หลากหลาย จัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จัดประสบการณ์ให้เกิดการค้นพบด้วยตนเอง และพระธรรมปิฎก (2538) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับความสุขว่าเป็นแกนกลางของการศึกษา คือเมื่อมีการศึกษาคณะจะเริ่มเข้าสู่มิติใหม่แห่งความสุข ซึ่งเป็นความสุขที่เป็นอิสระอยู่กับตน ดังนั้นการศึกษาจะต้องช่วยให้ผู้เรียนมีความสุขจากการเรียนรู้และจากการสร้างสรรค์

5. ด้านสื่อการเรียนการสอน จากผลการวิจัยพบว่า สื่อการเรียนการสอนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า ประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะคู่มือครูหนังสือเรียน แบบฝึกหัด ยังคงเป็นสื่อการเรียนการสอนที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการติดตามผลการใช้หลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533 ของกรมวิชาการ (2538) พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่สอนรายวิชาศิลปะกับชีวิต โดยใช้หนังสือเรียน บทเรียนสำเร็จรูป และหนังสือแบบฝึกหัดของสำนักพิมพ์ต่าง ๆ สำหรับสื่อการเรียนการสอนประเภทโปรแกรมสำเร็จรูป เช่น วิตทัศน์ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ผู้เชี่ยวชาญมีความ

เห็นว่า สื่อการเรียนการสอนดังกล่าว จะมีบทบาทมากขึ้นในการจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษาในทศวรรษหน้า ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของคณะกรรมการมานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่เสนอต่อยูเนสโก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541) ได้กล่าวถึง บทบาทของเทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้เข้ามาเปิดโอกาสในการตอบสนองข้อเรียกร้องทางการศึกษาที่มากมาย และหลากหลายเพิ่มขึ้นอย่างคาดไม่ถึง โดยได้กลายมาเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ให้แก่เด็ก ๆ และเยาวชน สื่อช่วยการเรียนรู้เหล่านี้ ทำให้ทางเลือกต่าง ๆ เปิดกว้างมากขึ้น ตัวอย่างเช่น ระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์และสื่อหลายมิติ ช่วยให้สามารถออกแบบกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับระดับการเรียนรู้ที่ช้าเร็วแตกต่างกันไปในผู้เรียนแต่ละคนได้ นอกจากนี้ยังช่วยให้ครูอาจารย์สามารถจัดการนำเสนอความรู้ให้แก่ชั้นเรียนที่มีความสามารถไม่เท่าเทียมกันได้ง่ายขึ้นอีกด้วย เทคโนโลยีการใช้แผ่นดีสก์ดูเหมือนจะมีอนาคตที่สดใสเนื่องจากสามารถบรรจุข้อมูลในปริมาณมากมายในรูปของภาพ เสียงและเนื้อหาได้อย่างครบถ้วน โดยที่ไม่จำเป็นต้องมีความรู้ในเรื่องคอมพิวเตอร์มาก่อน สื่อในลักษณะปฏิสัมพันธ์ช่วยให้นักเรียนสามารถถามคำถามครูผู้สอนได้ในขณะเดียวกัน ก็สามารถค้นหาข้อมูลหรือศึกษาค้นคว้า ในรายละเอียดเกี่ยวกับสาระสำคัญ ในแต่ละวิชาที่สอนในชั้นเรียนได้ด้วยตนเอง ดังนั้นการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษาในทศวรรษหน้า จะช่วยให้ผู้เรียนมีความสนใจในการเรียนมากขึ้น และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นได้ นอกจากนี้ วรุษ โดป (2533) ยังพบว่าการใช้สื่อการเรียนการสอนสร้างความสนใจของผู้เรียนก่อนการเรียน จะทำให้ผู้เรียนมีการผ่อนคลายความตึงเครียด มีความกระตือรือร้นพร้อมที่จะเรียนได้เป็นอย่างดี และจากผลการวิจัยของกรมวิชาการ (2536) พบว่า การผลิตตำราเรียนในทศวรรษหน้า ไม่ควรกำหนดแบบเรียนที่ตายตัว แต่ควรเป็นหนังสือ ค้นคว้า และควรเน้นการผลิตสื่อประเภทเทคโนโลยีให้หลากหลาย เช่น โทรทัศน์ วีดีโอเทป และคอมพิวเตอร์ให้มากขึ้น

นอกจากนั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่ารูปแบบการเรียนการสอนศิลปะศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า จะมีการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิด จินตนาการ วิเคราะห์ วิจารณ์อย่างมีเหตุผล ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าและฝึกปฏิบัติจริงมากขึ้น และจัดให้ผู้เรียนได้มีโอกาสพบเห็นงานศิลปะแขนงต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ตลอดจนเน้นบรรยากาศในการเรียนรู้ที่สนุกสนาน เพลิดเพลิน ซึ่งผลการวิจัยนี้ สอดคล้องกับรายงานของคณะกรรมการมานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่เสนอต่อยูเนสโก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541) ได้เสนอรายงานไว้ว่า การศึกษามีบทบาทสำคัญที่จะทำให้คนเรามีเสรีภาพในการคิดอ่าน มีดุลยพินิจ มีความรู้สึกนึกคิดและจินตนาการที่จำเป็น ดังนั้น การศึกษาจึงให้ความสำคัญกับจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการแสดงออกซึ่งเสรีภาพของมนุษย์อย่างชัดเจนที่สุด จึงจำเป็นต้องจัดการศึกษาให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสมากที่สุดในการคิดค้น และทดลองในด้านต่าง ๆ เช่น สุนทรียภาพ ศิลปะ การกีฬา วิทยาศาสตร์ วัฒนธรรมและสังคม ตลอดจนชี้แนะให้เด็กชื่นชมในผลงานสร้างสรรค์ของผู้ที่อยู่ร่วมสมัยหรือคนรุ่นก่อน และ เกษร อิตะจारी (2535) ได้กล่าวถึงความคิด

สร้างสรรค์ไว้ว่า เป็นสิ่งที่มียอยู่ในตัวของมนุษย์เอง ซึ่งบางคนก็มีมาก บางคนก็มีน้อยหรือที่เข้าใจว่า ความคิดสร้างสรรค์อยู่ในความถนัด (Aptitude) หรือความสามารถ (Ability) ความคิดสร้างสรรค์นอกจากจะเกิดมาเฉพาะกับตัวบุคคลแล้ว ยังสามารถเกิดขึ้นได้จากการสะสมประสบการณ์ และการแก้ปัญหา ซึ่ง De Bono (1970) ได้กล่าวว่า การค้นพบความคิดและอธิบายความคิดเหล่านั้นได้ ผู้วิจัยสามารถหาได้จากลักษณะการให้การศึกษาในโรงเรียนจำนวนมาก เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นมูลฐานสำหรับโรงเรียนที่ต้องสอนนักเรียนให้มีประสบการณ์ ในการรู้จักแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ De Bono ยังให้ข้อเสนอแนะว่า การศึกษานั้น ควรแนะนำนักเรียนให้รู้จักใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหา และจากการประชุมทางวิชาการเรื่อง “ภาพลักษณ์การศึกษาไทย : อดีต ปัจจุบัน อนาคต” สุมณ อมรวิวัฒน์ (2533) กล่าวถึงบรรยากาศของการเรียนการสอนในอนาคตว่า ความเครียดในการเรียนรู้กับครูจะลดลง เพราะครูไม่ใช่แหล่งความรู้เพียงแห่งเดียวอีกต่อไป แต่ยังมีสื่อต่าง ๆ ที่ให้ความรู้กับผู้เรียนได้ นอกจากนี้ วิรุณ ตั้งเจริญ (2539) ได้กล่าวถึงการเรียนการสอนศิลปะไว้ว่า ควรส่งเสริมให้มีบรรยากาศที่ร่มเย็นเป็นกันเอง การส่งเสริมให้มีบรรยากาศเป็นกันเอง มีผลในการทำงานที่จะส่งเสริมความคิดหลาย ๆ ด้าน เช่น ความคิดสร้างสรรค์ การแสดงออก จินตนาการ เมื่อเด็กเกิดความรู้สึกว่าตนกำลังอิสระ เด็กก็พร้อมที่จะคิดและทำอย่างเต็มความสามารถ รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ การแสดงความคิดเห็นงานของตน ช่วยให้เห็นเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียน เป็นการฝึกเหตุผลและความเชื่อมั่นไปพร้อมกัน

6. ด้านการวัดผลและประเมินผล จากผลการวิจัยพบว่า การวัดผลและประเมินผลของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน และเป็นการวัดผลประเมินผลทั้งด้านความเข้าใจพื้นฐานทางศิลปะ ความสามารถในการนำความรู้ศิลปะไปใช้หรือประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งวัดเจตคติและเห็นคุณค่าของศิลปะ ซึ่งจะเห็นว่าผลการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับหลักการในการประเมินผลการเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ (2533) ที่กล่าวว่า การประเมินผลการเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนและพัฒนาทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย ทักษะพิสัย และนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำรงชีวิตได้ และการวัดผลประเมินผล เพื่อปรับปรุงการเรียนนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการวัดผลและประเมินผลเป็นกระบวนการต่อเนื่องของการเรียนการสอน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในอันที่จะใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงการเรียนของผู้เรียนให้ดีขึ้น และบรรลุตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้ อีกทั้งยังใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงการสอนของครูให้ดีขึ้นด้วย

นอกจากนั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า การวัดและประเมินผลของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า จะมีการประเมินพฤติกรรมของผู้เรียน จากการฝึกและทำกิจกรรมศิลปะทั้งในและนอกห้องเรียน ซึ่งเน้นการปฏิบัติจริง โดยจัดทำเป็นแฟ้มสะสมผลงาน (Port Folio) ซึ่งจะเป็นวิธีการวัดผลและประเมินผลที่สามารถวัดพฤติกรรมได้ครอบคลุมในทุก ๆ ด้าน เพราะแฟ้มสะสมผลงานนี้เป็นได้ทั้งเครื่องมือวัดผลและเป็นทั้งอุปกรณ์การเรียน

การสอนด้วย ทำให้ผู้เรียนได้ลดบรรยากาศที่ตึงเครียดของการสอบ จึงทำให้ผู้เรียนได้แสดงออกถึงพฤติกรรมทางอารมณ์ได้อย่างแท้จริง และผู้เรียนยังได้แสดงความเป็นเจ้าของผลงาน ซึ่งผู้เรียนและครูได้มีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายของการเรียนร่วมกัน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2540) ดังนั้น วิธีการวัดผลและประเมินผลโดยใช้แฟ้มสะสมผลงาน จึงเป็นวิธีการวัดผลที่สามารถครอบคลุมพฤติกรรมของผู้เรียน ซึ่ง บุญชม ศรีสะอาด (2540) ได้กล่าวถึงข้อดีของการประเมินผลโดยใช้แฟ้มสะสมผลงานว่า จะช่วยให้เห็นพัฒนาการของผลงาน เห็นจุดเด่นและจุดที่ควรปรับปรุง เป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมความก้าวหน้าของการเรียนรู้ จึงเป็นส่วนที่เสริมให้กิจกรรมและการวัดผล มีความสอดคล้องกัน ช่วยให้ครูผู้สอนทราบถึงระดับความก้าวหน้าในตัวผู้เรียนได้ จึงเป็นการวัดผลที่ควรจะมีในทศวรรษหน้า นอกจากนั้น กมล สุตประเสริฐ (2539) ได้กล่าวว่า การวัดผลและประเมินผลจะต้องประเมินจากสิ่งที่เป็นจริงทำให้จริง คำว่าสอนตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมนั้น เป็นการสอนให้ประพฤติ ให้ปฏิบัติเป็น ดังนั้นการวัดผลประเมิน ก็ต้องประเมินดูการประพฤติปฏิบัติเป็นสำคัญ จึงจะเป็นการประเมินที่แท้จริง (Authentic Assessment)

จากผลการวิจัยและข้อมูลทางเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น รวมทั้งผลสรุปเรื่องการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในภาพอนาคต นั้น พอจะสรุปเป็นภาพรวมกว้าง ๆ ที่เป็นลักษณะเสนอแนวคิดที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ได้ว่า ในอนาคตช่วง 10 ปี ข้างหน้านี้ ศิลปศึกษาจะเป็นวิชาที่มีความสำคัญมากขึ้นในบทบาทของการสร้างคนให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ท่ามกลางสภาวะแวดล้อมที่มีความเครียดทางวัตถุสูงในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ นวัตกรรมในด้านสังคมและเศรษฐกิจ เป็นแรงผลักดันที่สำคัญ เราจึงควรให้ความสำคัญแก่ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการของมนุษย์ ต้องจัดการศึกษาให้เยาวชนได้มีโอกาสมากที่สุดที่จะคิดค้นและทดลองในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านศิลปะ สุนทรียภาพ วัฒนธรรมและสังคมให้มากขึ้น

หลักสูตรศิลปศึกษาในอนาคต จะต้องจัดประสบการณ์ทางศิลปะให้กับผู้เรียนได้รับ เช่น ผลงานทางด้านศิลปะที่ดีมีคุณภาพ จะไปช่วยกระตุ้นสมองทางความคิด ได้ซึมซับความรู้และเห็นคุณค่าของงานศิลปะที่ดี ๆ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมาก ที่จะช่วยทำให้เยาวชนคิดเสริมสร้างรสนิยมของเขา เพราะจุดประสงค์ของหลักสูตร ไม่ได้มุ่งหวังให้ผู้เรียนออกไปเป็นศิลปินทั้งหมด แต่มุ่งหวังให้ผู้เรียนเป็นผู้บริโภคศิลปะที่ดี สามารถอยู่ในสังคม ในชุมชนได้อย่างมีความสุข และอย่างมีคุณค่า ดังนั้นแนวโน้มของการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาในอนาคต จึงมุ่งเน้นการฝึกให้ผู้เรียนได้มีการวิพากษ์ วิจาร์ณ การคิด การพูด การสื่อสาร เพื่อต้องการพัฒนาศักยภาพของสมองทั้งซีกซ้าย ซีกขวา เพราะเป็นสิ่งสำคัญมากในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากทุกวันนี้มนุษย์ส่วนใหญ่ในสังคม ใช้แต่สมองซีกซ้ายตลอดเวลา คือ เน้นในเรื่องภาษา ในเรื่องตัวเลข การคิดคำนวณ การวิจัยต่าง ๆ จึงมักจะละเลยเรื่องการพัฒนาศักยภาพของสมองซีกขวา ซึ่งเน้นในเรื่องความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ ศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์ จึงทำให้มนุษย์ในสังคมปัจจุบัน มีความเครียดค่อนข้างสูง ซึ่งจากหลักฐานทางการแพทย์มีข้อมูลอยู่ว่า หากมีการ

พัฒนาสมองสองซีกให้สมดุลกัน สมองจะมีการหลั่งสาร “เอนโดฟิน” ซึ่งเป็นสารให้ความสุขออกมา ในส่วนลึกของมนุษย์แล้ว ยังมีความต้องการมิติของความงามอยู่ เพราะฉะนั้นวิชาศิลปะจึงมีความสำคัญ มีคุณค่าและจำเป็นอย่างยิ่งในหลักสูตรอนาคต

โครงสร้างของหลักสูตร จะจัดเป็นชื่อวิชาอย่างไรก็ตาม แต่ยังคงประกอบด้วยแกนหลัก 4 แกน คือ แกนที่หนึ่ง เป็นความรู้เกี่ยวกับด้านประวัติศาสตร์ทางศิลปะ เพราะมิติทางประวัติศาสตร์ เป็นส่วนจุดประกายความคิด วิเคราะห์ งานศิลปะจากอดีตสู่ปัจจุบัน รวมทั้งคาดการณ์อนาคต แกนที่สอง คือ ด้านสุนทรียศาสตร์ เป็นมิติของความงาม แต่มีแนวโน้มว่า จะมุ่งด้านสุนทรียศาสตร์เชิงวิทยาศาสตร์ (Scientific Aesthetics) นำสุนทรียศาสตร์เชิงปรัชญา (Philosophical Aesthetics) แกนที่สาม คือ ศิลปะปฏิบัติ จะเน้นการเรียนรู้จากการได้ทำจริง แกนที่สี่ คือ ศิลปะวิจารณ์ เป็นการประเมินผลงานศิลปะ เพื่อทำให้เป็นคนที่มีใจกว้าง ยอมรับที่จะพัฒนาตัวเอง

การศึกษาศิลปะในโรงเรียน คงต้องปรับเปลี่ยนแนวคิด ความเชื่อของครู อาจารย์ต้องลดบทบาทจากการเป็นผู้บอกผู้ชี้ มาเป็นผู้เอื้ออำนวย เป็นนักจัดการการเรียนรู้ให้เด็กได้แสดงออกมากยิ่งขึ้น ซึ่งประเด็นนี้ ไม่ใช่แนวคิดใหม่ แต่เป็นแนวคิดที่พยายามย้ำเน้นในหลักสูตรที่ผ่านมาอยู่แล้ว เพียงแต่ว่าผู้ปฏิบัติไม่ได้กระทำตามกระบวนการที่กำหนดไว้ จึงจำเป็นต้องเน้นให้เป็นภาพของรูปแบบการเรียนการสอนในอนาคต สำหรับด้านสถานศึกษาจะต้องจัดบรรยากาศทางด้านศิลปะให้เกิดขึ้นตลอดเวลา ประสานกับโรงเรียนต่าง ๆ โดยหมุนเวียนจัดนิทรรศการ เพื่อให้เห็นคุณค่าผลงานต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

เมื่อกล่าวถึงสื่อที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ยังคงใช้สื่อที่หลากหลาย ที่ถือปฏิบัติกันอยู่ ในอีกด้านหนึ่งนั้น เทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้เข้ามาเปิดโอกาสในการตอบสนองข้อเรียกร้องทางการศึกษาที่มากมาย หลากหลายเพิ่มขึ้นอย่างคาดไม่ถึง สื่อเทคโนโลยีเหล่านี้ ทำให้ทางเลือกเปิดกว้างขึ้น เช่น ระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์ช่วยสอนประเภทติสเกิดและซีดีรอม หรือเทคโนโลยีการใช้แผ่นคอมแพ็คดิสก์ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เป็นภาพอนาคตของสื่อในการเรียนรู้ทางศิลปะส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนการสอนศิลปะให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

สำหรับการประเมินผลทางศิลปะก็เช่นเดียวกัน จำเป็นต้องปรับเปลี่ยน โดยมุ่งพัฒนาการของผู้เรียน ทั้งด้านทัศนคติ การเป็นคนดี การมีวินัย ตลอดจนการมีความสุขในชีวิต ไม่ใช่ประเมินเพียงตัวผลงานศิลปะเท่านั้น นอกจากนั้นการประเมินผล ต้องเกิดจากตัวผู้เรียนเอง ครูผู้สอน ครูทั้งโรงเรียนและผู้ปกครองด้วย แนวโน้มใหม่อีกประการหนึ่ง ก็คือ การประเมินโดยจัดทำแฟ้มสะสมงาน (Port Folio) โดยให้ผู้เรียนรู้จักเลือกงานของตนเองมาใส่แฟ้มสะสมผลงานของเขา เพื่อประเมินตนเอง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้องได้เห็นการพัฒนาในแต่ละช่วง ครูผู้สอนและนักเรียน ต้องมาตกลงเกณฑ์ในการประเมินว่า คืออะไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง ที่มาของเกณฑ์คืออะไร

ที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดนี้ คือ การประมวลภาพรวมของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้าของผู้วิจัย จากฐานข้อมูลการสรุปผลการวิจัยครั้งนี้ และข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทิศทางการจัดการศึกษาในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่องทัศนะของผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรและนักการศึกษาด้านศิลปศึกษาเกี่ยวกับแนวโน้มของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2541-2550) ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรและการใช้หลักสูตร

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร โดยเฉพาะกรมวิชาการ กระทรวง-ศึกษาธิการ ควรจะได้นำผลการวิจัยนี้ ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการปรับปรุงหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ในเรื่องต่อไปนี้

1.1 ปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยแยกวิชาทัศนศิลป์ ดนตรีและนาฏศิลป์ ออกจากกัน และควรปรับปรุงคาบเวลาเรียนวิชาศิลปศึกษา ให้มีความเหมาะสมกับเนื้อหาให้มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อช่วยให้การนำหลักสูตรศิลปศึกษาไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.2 พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยจัดทำเอกสารคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปศึกษาที่มีรูปแบบวิธีการสอนที่หลากหลาย และเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ รวมทั้งเสนอตัวอย่างการเรียนการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการสำหรับครูผู้สอนใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.3 พัฒนาสื่อการเรียนการสอนศิลปศึกษาให้มีความหลากหลายและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะสื่อการเรียนการสอนประเภทเอกสาร ได้แก่ คู่มือครู หนังสือเรียน แบบฝึกหัดควรมีลักษณะที่เป็นเอกสารอ้างอิงสำหรับครูและนักเรียนใช้ในการศึกษาค้นคว้า มากกว่าจะเป็นบทเรียนสำเร็จรูป นอกจากนี้ ควรจัดทำสื่อการเรียนการสอนประเภทโปรแกรมสำเร็จรูป เช่น วิตทัศน์ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ให้มีปริมาณมากขึ้น เพราะสื่อการเรียนการสอนประเภทนี้ จะมีบทบาทมากขึ้นในการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาในอนาคต

1.4 ปรับปรุงการวัดผลและประเมินผลให้มีความสอดคล้องกับสภาพการจัดการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ และเน้นทักษะกระบวนการ รวมทั้งใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย โดยจัดทำเครื่องมือการวัดผลและประเมินผลที่หลากหลาย โดยเฉพาะเครื่องมือวัดผลที่เน้นการปฏิบัติจริง เช่น แบบสังเกต แบบประเมินพฤติกรรม การตรวจผลงาน และการจัดทำแฟ้มสะสมผลงาน (Port Folio) เพราะเครื่องมือการวัดผลและประเมินผลเหล่านี้จะเป็นวิธีการวัดผลและประเมินผลที่สามารถวัดพฤติกรรมของผู้เรียน ได้ครอบคลุมในทุกๆ

ด้าน นอกจากนี้ควรจัดทำเอกสารคู่มือแนะนำวิธีการใช้เครื่องมือการวัดผลและประเมินผล พร้อมทั้งตัวอย่างเครื่องมือวัดผลแต่ละประเภท เพื่อช่วยให้ครุมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลมากยิ่งขึ้น

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษา โดยเฉพาะกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ควรจะได้จัดให้มีการฝึกอบรมครูผู้สอน เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและการเรียนการสอน รวมทั้งการวัดผลประเมินผลวิชาศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น นอกจากนี้ควรส่งเสริมและกระตุ้นให้โรงเรียนมีการใช้สื่อการเรียนการสอนประเภทต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้การใช้หลักสูตรและการเรียนการสอนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับสถาบันการศึกษาที่ผลิตครู

1. สถาบันการศึกษาที่ผลิตครู ควรจะได้มีการพัฒนาหลักสูตรของสถาบัน เพื่อให้สามารถผลิตครูให้มีความรู้ความเข้าใจหลักสูตรและการเรียนการสอน สามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันและอนาคต เพราะครูเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการนำหลักสูตรไปใช้ ดังนั้น การพัฒนาครูผู้สอน ให้มีคุณลักษณะดังกล่าว จึงเป็นภารกิจหลักของสถาบันการศึกษาที่ผลิตครู

2. สถาบันการศึกษาที่ผลิตครู ควรจะได้จัดให้มีการฝึกอบรมครูผู้สอนและครูประจำการ เพื่อพัฒนาครูให้มีความรู้ทันสมัยอยู่เสมอ รวมทั้งเป็นแหล่งบริการให้ความรู้และวิทยากรต่าง แก่ครูผู้สอน โดยเฉพาะเรื่องรูปแบบการเรียนการสอน การผลิตและการใช้สื่อการเรียนการสอนประเภทต่าง ๆ รวมทั้งการวัดและประเมินผล

ข้อเสนอแนะสำหรับครูศิลปศึกษา

1. ควรจะศึกษาค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอ หรือหาโอกาสที่จะเข้าร่วมประชุม/สัมมนา เกี่ยวกับหลักสูตรและการเรียนการสอนศิลปศึกษา เพื่อให้ทันกับสภาพการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. ควรจัดการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และเน้นทักษะกระบวนการ รวมทั้งจัดบรรยากาศในการเรียนการสอน ที่สนุกสนาน เพลิตเพลิ้น เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียนรู้และเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

3. ควรใช้สื่อการเรียนการสอนประเภทต่าง ๆ สำหรับการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา เพื่อจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น

4. ควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผล โดยเฉพาะเรื่องการวัดผลและประเมินผลที่เน้นการปฏิบัติจริง ได้แก่ การจัดทำแฟ้มสะสมผลงาน (Port Folio) ซึ่งเป็นวิธีวัดผลและประเมินผล ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการเรียนการสอนศิลปศึกษาในทศวรรษหน้า

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยศึกษาเกี่ยวกับแนวโน้มของหลักสูตรศิลปศึกษาในระดับการศึกษาอื่น ๆ
2. ควรมีการวิจัยศึกษารูปแบบการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล รวมทั้งสื่อการเรียนการสอน ซึ่งจะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้การใช้หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษามีประสิทธิภาพมากขึ้น